

În aceste condiții, am reconstruit – credem noi – relația de autoritate, ca *autoritate slabă* (prin analogie cu *gândirea slabă*, teoretizată de Gianni Vattimo și Pier Aldo Rovatti). În final, ne-am propus să relevăm modul în care aceste idei au influențat teoriile și practica educațională.

Deconstrucția revanșardă a luminismului

Postmodernismul a ruinat fundamentul luminist al autorității școlii, deci și al purtătorului acestei autorități – profesorul. Din perspectiva problemei autorității, postmodernismul a relativizat fundamentele luminismului, începând cu rațiunea și cu acele concepte și instrumente care gravitau în jurul său: adevăr, cercetare științifică prin ipoteze și verificarea acestora prin contra-ipoteze, confruntarea teoriei cu datele realității, caracterul cumulativ al cunoașterii, capacitatea științei de a elibera umanitatea de ignoranță și servituți, conceptul de realitate etc.

Aria de cuprindere a atacului postmodern a fost chiar mai vastă, încercând să nege progresul și caracterul cumulativ al acestuia, deci și organizarea istoriei în jurul unui centru, în funcție de care faptele (evenimentele istorice) și succesiunea lor să capete relevanță. Critica a plecat de la câteva afirmații ale lui Walter Benjamin despre perspectiva proiectată asupra trecutului de către adepții istorismului. Pentru Walter Benjamin, beneficiarii „empatiei” „istoriografului istorismului” sunt întotdeauna învingătorii, „care stăpânesc la un anumit moment” și care „sunt moștenitorii tuturor celor care au învins odinioară” (2015, p. 151).

Cu alte cuvinte, istoria este scrisă de învingători, iar învingătorii de astăzi se declară depozitarii virtuților celor care au

înving altădată ; totodată, ei au toate motivele să ignore valorile, modul de viață și speranțele celor învinși (din acest punct de vedere, Alexandru Macedon reprezintă mai degrabă o excepție). În acest sens, Gianni Vattimo comentează : „Filosofia dintre secolele al XIX-lea și XX a criticat radical ideea de istorie unitară tocmai dezvăluind caracterul *ideologic* al acestor reprezentări. Astfel, Walter Benjamin (...) a susținut că istoria ca un curs unitar e o reprezentare a trecutului, construită de grupurile și de clasele sociale dominante. Ce anume, de fapt, se transmite din trecut ? Nu tot ceea ce s-a întâmplat, ci numai ceea ce apare *relevant* : de exemplu, la școală am studiat multe date de bătălii, tratate de pace și revoluții ; dar nu ne-au povestit niciodată transformările felului de a se hrăni, ale modului de a trăi sexualitatea sau lucruri de acest fel” (1995, p. 7).

Dacă progresul este corolarul cursului unic și unitar al istoriei, prin relativizarea acestuia din urmă se relativizează și ideea de progres. Dacă nu există un curs privilegiat al istoriei, care să culmineze cu o umanitate eliberată de servituți materiale și spirituale, atunci înseamnă că există mai multe „istorii” echivalente : putem vorbi de o istorie care să exprime punctul de vedere al învingătorilor sau al minorităților de toate felurile, putem vorbi de o istorie a mentalităților etc. În acest caz, ideea de progres este pusă sub semnul întrebării, iar rațiunea încorporată în acest proces de emancipare generală (numit progres) este de asemenea pusă sub semnul întrebării.

La acest eveniment s-au asociat și dezvoltarea complexă a spațiului virtual și apariția unui tip nou de autoritate, pe care am numit-o *autoritate slabă*. De această dată, modelul care conferă autoritate se concretizează prin gradul de noutate pe care îl aduce, deci este plasat în viitor ; pe de altă parte, se întâlnesc frecvent disjunția dintre profesor (încă reprezentant

al luminismului, cu legitimări conferite de efortul depus în trecut, în timpul studiilor) și modelul care conferă autoritate, configurat pe baza aspirațiilor subiectului autorității (aspirațiile nu mai sunt validate de etica efortului, ci de plăcerea produsă de noutate). Mai mult, modelul nu mai are stabilitate, de vreme ce mai nou înseamnă mai bun, mai atractiv, mai multă autoritate. Se poate vorbi chiar de disoluția modelului, fără a fi foarte clar dacă acest lucru implică și disoluția autorității sau doar înlocuirea ei cu o altă formă, numită de noi autoritate slabă sau *autoritate în rețea*.

Revenind, discursul luminist a fost construit în jurul rațiunii și al purtătorului acesteia – subiectul. Subiectul luminiștilor este persoana autonomă, responsabilă, capabilă să decidă în mod rațional în numele unor valori etice universal-umane, asumându-și un singur scop major – continuarea procesului luminării; ca atare, în numele cunoașterii la care are acces prin intermediul rațiunii, subiectul este cel îndreptățit să dețină autoritatea epistemică, iar în numele acestei autorități (epistemice) este îndreptățit să dețină și autoritatea deontică.

Pentru luminiști este o anomalie ca purtătorul autorității deontice să nu fie și purtătorul autorității epistemice, iar prezența rațiunii garantează blocarea intervenției factorilor afectivi (interese personale, de grup, de clasă, naționale sau de orice altă natură): „Dezvoltarea unor forme raționale de organizare socială și a unor moduri raționale de gândire promitea eliberarea de iraționalitatea mitului, religiei, superstiției, dezlegarea de utilizarea arbitrară a puterii, precum și de latura întunecată a naturii umane. Doar printr-un astfel de proiect puteau fi relevate calitățile universale, eterne și imuabile ale întregii umanități” (Harvey, 2002, p. 20).

Or, constată postmodernității, rațiunea nu a putut bloca apariția unor interese care nu primiseră girul său, mai mult chiar,

s-a pus cu eficiență în slujba acestora : „Secolul douăzeci – cu lagărele morții și plutoanele de execuție, cu militarismul său și cu cele două războaie mondiale, cu amenințarea anihilării nucleare și experiența Hiroshimei și Nagasaki-ului – a distrus cu siguranță acest optimism. Chiar mai grav, există suspiciunea că proiectul iluminismului era sortit să se întoarcă împotriva propriilor idei și să transforme cursa pentru emanciparea umană într-un sistem universal de opresiune în numele eliberării umanității” (Harvey, 2002, p. 20).

Suspiciunile postmodernismului vizează finalitatea și concretizarea procesului de luminare – subiectul modern, caracterizat de Pauline Marie Rosenau astfel : „subiectul modern este o personalitate responsabilă, care muncește din greu ; este disciplinat prin «efort» și are o imagine de sine care presupune străduința și conștiința că a făcut tot ce a depins de el ; nu are idiosincrazii sau, cel puțin, nu e preocupat de așa ceva ; are planuri de viitor, este organizat și amână recompensa. Subiectul modern își poate asuma angajamente politice și poate munci pentru scopuri cu caracter ideologic. Poate să creadă în voința liberă și autonomia personală, dar va urma opinia majorității (sau linia partidului) dacă s-a votat și s-a luat o decizie. (...) Aceasta înseamnă că subiectul modern are încredere în rațiune și raționalitate, în știință și le consideră pe acestea mai importante decât emoțiile” (1992, p. 43).

Deconstrucția subiectului modernității

Dar postmodernității care nu au încredere în modernitate nu pot avea încredere nici în produsul acesteia – subiectul. Argumentele lor sunt următoarele :

a. *Subiectul este un simbol al modernității* ; cu alte cuvinte, subiectul ca termen primar și activ al binomului subiect-obiect (ceea ce instituie și un raport valoric de superioritate a omului în raport cu realitatea) este o invenție a modernității ; sub impactul științei moderne, individul a fost descris ca un centru rațional de activitate, care are dreptul să-și impună voința asupra realității.

Mai mult, realitatea este concepută drept terenul de aplicație al acestui tip de subiect, care utilizează știința în încercarea de a afla adevărul ascuns al acesteia. Știința reprezintă instrumentul de transformare eficientă a realității, inclusiv a realității sociale, ceea ce, așa cum afirmă luminiștii, va avea ca efect eliberarea omului de servituțile materiale și spirituale. Sintetizând concepția postmoderniștilor, Pauline Marie Rosenau afirmă că : „Ei critică subiectul pentru că acaparează puterea, pentru că atribuie sensuri, pentru că domină și oprimă (Henriques *et al.*, 1984). Ei consideră că subiectul este o relicvă fosilă a trecutului, a modernității, o invenție a umanismului liberal, sursa unei dihotomii inacceptabile obiect-subiect” (1992, p. 42).

Un astfel de subiect nu poate fi decât un purtător al autorității, adică o persoană îndreptățită să gândească activități, să le pună în practică și să-și asume responsabilitatea pentru consecințe ; cu alte cuvinte, subiectul modern este un autor, manifestându-se oprimant și discriminându-l pe Celălalt.

b. *Subiectul este umanist* ; aceasta înseamnă că umanismul reprezintă punctul de vedere luminist în conformitate cu care omul este „stăpânul universului”, iar progresul științific va aduce libertatea, prosperitatea și împlinirea ca ființă umană pentru toți oamenii. Umanismul se vrea o evidență, o lecție pentru habotnici, consideră Lyotard, care nu trebuie și (oricum) nu știu să pună întrebări sau să se îndoiască : „Umanismul «ne» (?) administrează

lecții. Într-o mie de feluri, adesea incompatibile între ele. Bine fondate (Apel) și nefondate (Rorty), contrafactice (Habermas, Rawls) și pragmatice (Searle), psihologice sau etico-politice (neumanismii francezi). Dar mereu ca și cum omul ar fi o valoare sigură, neavând nevoie să fie interogată, dispunând până și de autoritatea de a suspenda, de a interzice interogația, suspiciunea, gândirea care macină tot” (2002, p. 5).

Dar umanismul, alături de rațiune și de arsenalul său epistemologic, a sucombat în catacombele celui de-al Doilea Război Mondial: nazism, comunism, holocaust, gulag, bombardament atomic, epurări etnice etc. Ca atare, umanismul, înțeles ca „recunoaștere a unei esențe invariabile numite «Om», ca afirmare a locului său central în economia Realului și a valorii sale care stabilește toate celelalte valori” (Levinas, 1990, p. 277), s-a dovedit, spun postmodernismii, un eșec.

În consecință, trebuie reluate marile întrebări, iar umanismul trebuie reconstruit în funcție de răspunsurile prezentului la aceste întrebări: „Ce este *valoare*, ce este *sigur*, ce este *om*, aceste întrebări sunt considerate periculoase și sunt închise la loc sigur. Ele deschid, ni se spune, calea către «totul e permis», «totul e posibil», «nimic nu merită». Vedeți, ni se mai spune, ce se întâmplă cu cei care depășesc această limită: Nietzsche luat ostatic de către mitologia fascistă, Heidegger nazist și așa mai departe” (Lyotard, 2002, p. 5).

Reiese că umanismul a sucombat și el într-o ideologie opri-mantă, care refuză interogarea, caz în care subiectul modern nu mai poate reprezenta un „purtător al autorității” fără a recurge la forță. Totodată, din cauza caracterului său normativ (rațiunea este norma), umanismul a exclus categorii întregi din lotul umanității, pentru că nu posedau în suficientă măsură trăsătura respectivă (rațiunea): copiii, bătrânii, bolnavii etc.